

Inn med kalvene..... vekk med sykdommene

Høsten er her. De klassiske spørsmål når det er på tide å ta hjem kalvene reiser seg.

Det kunne vært skrevet mye om generelle viktige forhold ang. beite og beitedyr men i denne artikkelen har vi tenkt å ta for oss de farer som venter på lur i tiden rundt innsett. La oss ta et eksempel. Bonden har 10 kalver i alderen 9 - 13 måneder på gammel dyrket mark med adgang til utmark. Kjønnfordelingen er 6 oksekalver mot 4 kviger. Det er brukbar ly å få ved sterk vind mens beskyttelsen mot regn er dårlig. Datoen er 15. oktober. Bonden ser at beitet er dårlig og legger merke til at de yngre kalvene virker tynne. Kalvene skal inn i et eldre fjøs som er lavt under taket.

Oksekalvene blir plassert i en binge sammen med to nyinnkjøpte oksekalver av lignende alder. Kvigene blir plassert i en annen binge ved siden av. Nåja, det ble litt trangt for oksekalvene men noen slaktemodne okser skal imidlertid sendes i neste måned og da blir det mer plass.

Den første uken ser alt ut til å gå brukbart. Kalvene ser ut til å ete normalt men bonden ser at mange av dyrene har fuktig pels. Selvom han åpner ei ekstra luke inn til fjøset hjelper det lite og bonden begynner nå for alvor å tenke på en vifte for kalvefjøset.

I løpet av den andre uken etter innsett begynner problemene å melde seg. Når den tredje uken er over har bonden mistet to oksekalver derav en innkjøpt. Den ene kalven ble obdusert ved Veterinærinstituttet og fikk diagnosen lungebetennelse. I tillegg til de døde er 4 ungdyr med tydelige symptomer fra lungene på bedringens vei etter dyrlegens behandling.

Hva skjedde egentlig, spurte bonden seg selv. Gjorde jeg noe galt?

La tankene gå tilbake til beitet igjen. Høstbeitet kan være nyttig men det er mye en må ta hensyn til. Om voksne goldkuer ser ut til å klare seg bra ute så trenger ikke ungdyr med sitt vekstpotensiale å gjøre det. De sistnevnte trenger (vanligvis) mer protein og høyere forenhetskonsentrasjon og kan derfor ha mye større behov for tilskuddsfôr enn den utvokste. Seleninnholdet i høstbeitet kan det være sånn som så med. E - vitamininnholdet i graset holder på å gå ned. Blir det mangel på Selen eller E - vitamin kan det gå utover kroppens forsvarmekanismer (immunsystemet).

Dyr i vekst trenger også rikelig med makromineraler og mikromineraler (sporelementer). Nåtidens foredledede rasktvoksende husdyrarter har således større behov for mineraler (både makro- og mikro-) enn tidligere tiders husdyr. I mange områder har jorda et lågt innhold av tilgjengelige mikromineraler slik at det lett oppstår mangelsykdommer hos beitende husdyr. Koboltmangel er f.eks en reell trussel på mange beiter i Rogaland. Avmagring og mangeltilstander kan derfor ha svekket mange av kalvene i vårt eksempel betraktelig.

Flere forhold kan virke inn på fóropptaket. Kalvene i vårt eksempel hadde kanskje ikke særlig lyst på grove, utvokste celluloserike planter som er igjen på beitet. Mange av disse ble vraket tidligere på sommeren. Dessuten er det større fare for planteforgiftninger på skrinne beiter.

Hva med innvortes parasitter? Snylterangrep har lett for å redusere fórutnyttelsen, tilveksten/produksjonen og helsetilstanden. Ble kalvene behandlet mot snyltere? I tilfelle ja, når ble det gjort?

Da kalvene kom inn...hva bestod så «velkomstskomiteen» av?

Jeg kan presentere noen av «komitemedlemmene».

1. Stress i forbindelse med dårlig plass i bingene.
2. Dårlig ventilasjon (voldsom økning av mengde mikrober per volumenhet luft)
3. Stress i forbindelse med ny rangordning. Hvor i rangstigen hører de innkjøpte til?
4. Tilpasning til «nytt» fôr.

Nedsatt motstandskraft, mer stress og større smittepress fører lett til sykdom. Det fikk også bonden i vårt eksempel erfare i sitt kalvefjøs. At noen forblir friske mens andre blir dødsyke er ikke noe nytt.

Hvis vi skal gå litt nærmere inn på forholdene i fjøset (etter innsett) kan vi begynne med ventilasjonen. I vårt eksempel var denne noe mangelfull og så var det for mange dyr i fjøset. Det er viktig at lufta skiftes ut .....fjøsluft kan ha 100.000 til 500.000 bakterier per kubikkmeter luft (vanlige referansetall) mens uteluft har omkring 100 bakterier per kubikkmeter. Det ble derfor en herskare av bakterier som lungene blir utsatt for når disse stakkars kalvene kom i hus. Kan immunsystemet hanskes med disse bakteriene eller blir det sykdom? Kanhende de nyinnkjøpte førte med seg mikrober eller mikrobestammer som de andre kalvene ikke hadde vært borti. Det motsatte kan også være tilfellet; de nyinnkjøpte blir utsatt for en smittepåkjenning/mikrober som deres immunforsvar var lite kjent med. Nå forstår vi bedre hvorfor effektiv luftutskifting er og blir så viktig og hvorfor dyrene ikke bør stå for tett. **Luften som dyret puster ut skal oppover og vekk men ikke inn gjennom naboens nesebor.**

Ventilasjonen skal ikke bare tilføre surstoff og fjerne mikrober, den skal også ta seg av overflødig vanddamp. Dyr kan fryse mer ved et titalls plussgrader i et fuktig fjøs enn ved et titalls minusgrader i et tørt fjøs.

En annen viktig grunn til at dyr ikke skal stå eller ligge for tett er at slikt fører lett til en ubehags- og stressfølelse. Spekalver liker å ligge tett sammen men ettersom kalvene blir eldre foretrekker de å ligge mer spredt. Når de blir kjønnsmodne i 10 - 12. måneders alderen vil de ha et (sosialt) rom rundt seg. Liggebås/bås fører til at dyrene som regel føler mer velbehag; «*her på min bås får jeg være i fred*» enn når dem ligger/står (trangt) på et spaltegolv. Denne stressubehagen kommer klart til uttrykk i tilvekst/produksjon. Det har våre naboer i Danmark vist ganske tydelig ved sammenligningsforsøk.

Slagsmål mellom dyr som ikke kjenner hverandre er en stressfaktor. Det tar litt tid før en ny rangordning er etablert. I vårt eksempel ble sammenblandingen av de innkjøpte oksekalvene med gårdens egne kalver meget uheldig.

Nå har vi sett at det er mange smitte- og stressfaktorer som kan råde like etter innsett og muligheten for sykdomsutbrudd i dette ungdyrfjøset var derfor ganske stor.

Dyr i vekst trenger et næringsrikt og smakelig fôr og beiting krever ofte tilskuddsfôr med mineraltilsetning. Dersom man vil ha ungdyr ute lenge om høsten trenger de både tilskudd av grovfôr og kraftfôr. Man bør benytte gradvis tilvenning til nytt fôr for drøvtyggere.

De aller fleste av våre storferaser tåler bløyten dårlig. Ly for vinden er ikke nok, ly for regn trenges også. Derimot tåler storfe rent generelt ganske bra lave temperaturer hvis pelsen er tørr. Ta hensyn til dyrenes plassbehov (nærterritorium/sosialt rom) og sørg for god ventilasjon uten golvtrekk. Det er verken behagelig å ligge eller å stå på betongspaltegolv - myk og tørr liggeplass resulterer i bedre trivsel, helse og tilvekst (produksjon).

Mikrober har vi over alt. De fleste av dem regner vi som ganske ufarlige, andre venter på sin sjanse for å slå til. Derfor må vi hverken svekke immunsystemet eller øke påkjenningen/smittepresset for sterkt. I denne artikkelen har vi tatt for oss hvordan luftveisinfeksjoner kan bli resultatet av uheldig miljø og fôring. Også andre lidelser som f.eks. mage- tarmproblemer kan bli følgen. Foruten dårlig tilvekst fører avmagring/dårlig hold også til forsinket kjønnsmodning og dårlig brunst.

Rent generelt er det positivt med beite til kalver og ungdyr. Gjør man imidlertid "fatale" feil kan man ødelegge gevinsten og mer enn det.